

Nužudymų mažėja, bet džiaugtis dar anksti?

Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje užregistruojama daugiau nužudymų, tenkančių 100 tūkst. gyventojų, negu bet kurioje kitoje Europos Sąjungos (ES) šalyje, nors, jeigu žvelgsime į mūsų šalies pažangą, ji – akivaizdi: tyčinių nužudymų mažėja. Kita vertus, vis dar gajos socialinės problemos, kurias lėmė ilgametis priklausymas Sovietų Sąjungai, smurto kultūra, o nusikalsti neretai pastūmėja svaigalai.

Ivona JAROSLAVCEVIENĖ

Pirmauja Baltijos šalys

Trys Baltijos šalys 2017 m. pirmavo pagal tyčinių nužudymų skaičių ES, rodo „Eurostat“ ataskaitos duomenys. Latvijoje 100 tūkst. gyventojų užfiksuota vidutiniškai 5,6 mirties atvejo, Lietuvoje – 4, Estijoje – 2,2. Iš viso 2017-aisiais ES užregistruota apie 5 200 tyčinių nužudymų, arba 19 proc. mažiau nei prieš dešimtmetį.

Daugiausia nužudymų užfiksuota didžiosiose ES šalyse – 2017 m. Prancūzijoje jų įvykdyta 942, Vokietijoje – 738, Jungtinėje Karalystėje – 726. Mažiausiai žmogžudysčių įvykdoma Čekijoje, Italijoje (po 0,6 mirties atvejo 100 tūkst. gyventojų) ir Liuksemburge (0,3). Tiesa, į „Eurostat“ statistiką nebuvo įtraukti Nyderlandai.

ES statistikos tarnybos paskelbtoje plėšimų statistikoje Baltijos šalys taip pat neišsiskiria: 100 tūkst. gyventojų Lietuvoje užfiksuoti vidutiniškai 38 plėšimai (14 vieta ES), Latvijoje – 31, Estijoje – 15.

Lietuva padarė pažangą

Polijijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Komunikacijos skyriaus vedėjas Ramūnas Matonis, paprašytas pakomentuoti „Eurostat“ duomenis, sakė, kad sunku rasti vieną atsakymą, kodėl Lietuva ir kitos Baltijos šalys atrodo nepalankiai visoje ES. „Nužudymų skaičius mūsų šalyje mažėja daug metų. Todėl ir lyginti siūlyčiau ne su kitomis šalimis (tikėtina, kad skaičiavimo metodai gali skirtis), o su

Nužudymai yra vienos geriausiai ištiriamų nusikalstamų veikų mūsų šalyje

savo pačių rodikliais. Daugiausia nužudymų Lietuvoje registruota 1993–1995 m. 1993-aisiais jų buvo 480, 1994 m. – 523, 1995 m. – 502. O, pavyzdžiui, užpėnai registruoti 127 atvejais. Taigi mažėjimas yra akivaizdus“, – pabrėžia pašnekovas.

Pasak policijos atstovo, skiriasi ir nužudymų priežastys bei aplinkybės. „Nepriklausomybės pradžioje buvo užsakomųjų nužudymų, vyko gaujų karai, santykių aiškinimasis, susidorojimas su konkurentais, o dabar absoliuti dauguma tyčinių nužudymų yra buitiniai. Užsakomųjų nužudymų, susidorojimo atvejų, susijusių su nusikalstamu pasauliu, dabar taip pat yra, bet – vienetai“, – teigia R. Matonis.

Šiais laikais žmogžudystės neretai įvykdomos pavartojus alkoholio ar kitų svaigalų. „Girtas nužudo, o pabudęs ir išsiblaivęs ima gailėtis savo poelgio. Toks žmogus dažnai neatsimena, kaip tai nutiko, nesuvokia, kodėl, bet jau būna vėlu. Apskritai pastebi-

me, kad nemažai konfliktų, muštynių ir kitokių incidentų įvyksta po mėnesio 10 dienos, kai tam tikra dalis visuomenės sulaukia socialinių išmokų. Dažniau ima girtauti, tad ir nusikaltimų apsaigus nuo alkoholio padaroma daugiau. Policija, žinoma, reaguoja į padarinius. Tačiau jeigu kalbėtume apie nusikalstamumo prevenciją, ji neatsiejama nuo pastangų sumažinti alkoholio ir kitų svaiginančių medžiagų vartojimą“, – dėsto R. Matonis.

Sovietinės praeities palikimas

Atsakymų į klausimą, kodėl Lietuvoje 100 tūkst. gyventojų vis dar tenka žymiai daugiau nužudymų nei kitose ES šalyse, ieškoma ir mokslinėse publikacijose. Prof. dr. Aleksandras Dobryninas, Vaidas Kalpokas, Alina Mickevič straipsnyje „Nužudymai Lietuvoje: sociologinis požiūris“ atkreipia dėmesį į tai, kad socialinės dezorganizacijos elementai nėra būdingi vien Lie-

tuvai. Tyrėjai atliko nužudymų ir kitų neigiamų socialinių ekonominių indikatorių statistinę analizę. Jiems pavyko surinkti statistikos duomenis apie 37 Europos valstybes. Be 28 ES šalių, į tyrimą taip pat buvo įtrauktos Norvegija, Islandija, Šveicarija, Turkija, Makedonija, Rusija, Ukraina, Moldova ir Baltarusija. Valstybės lygintos pagal tokius rodiklius: nužudymų skaičių, tenkantį 100 tūkst. gyventojų, bendrąsias nacionalines pajamas vienam gyventojui, nelygybės indeksu vadinamą Džinio koeficientą, rodantį pajamų pasiskirstymą tarp gyventojų, suvartojamo grynojo alkoholio kiekį, tenkantį vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui, savižudybių skaičių 100 tūkst. gyventojų, korupcijos suvokimo indeksą ir kt.

„Žvelgiant į nužudymų lygio sąsajas su kitais kintamaisiais galima pastebėti, kad nužudymų lygis didesnis tose valstybėse, kuriose gyventojų pajamos yra mažesnės bei didesnė pajamų pasiskirstymo nelygybė. Alkoholio vartojimas taip pat reikšmingai koreliuoja su nužudymų lygiu, ypač akivaizdžiai tai matyti žiūrint į oficialiai neapskaitomo alkoholio vartojimo rodiklį. Valstybės, kuriose nužudymų lygis didesnis, taip pat pasižymi ir didesniais savižudybių bei mirčių eismo įvykiuose rodikliais, didesniu korupcijos lygiu. Šiose valstybėse daugiau įkalintų žmonių, taip pat iš jų emigruoja daugiau gyventojų, negu imigruoja“, – teigiama publikacijoje.

Taikant hierarchinės klasterinės analizės metodus tiriamos valstybės buvo suskirstytos į penkias grupes taip, kad jų socialiniai ekonominiai rodikliai būtų kuo panašesni. Lietuva pateko į grupę valstybių, kurių tiek ekonominiai, tiek socialiniai rodikliai – prasčiausi. Čia atsidūrė visos buvusios sovietinės respublikos ir Lenkija bei Slovakija. Būtent šios dvi valstybės grupėje išsiskiria santykinai mažesniu nužudymų skaičiumi, o kitose šis rodiklis – labai didelis. Taigi, atliekant šį tyrimą, Lietuva atsidūrė vadinamajame posovietiniame klasteryje, o tai gali netiesiogiai byloti apie socialinę, politinę nužudymų problemų genezę.

Gaji smurto kultūra

Kriminologas, viktimologas dr.

Alfredas Kiškis sako, kad mūsų šalis, būdama posovietinė valstybė, ne tik susiduria su panašiais ekonominiais, socialiniais iššūkiais kaip Latvija ir Estija, bet ir turi panašią smurto patirtį, apie save primenančią ir šiandien. „Mes buvome okupuoti, tremiami, patyrėme baisią priespaudą. Smurtinis elgesys buvo norma – smurtiniais metodais dirbo net milicija. Deja, nemažai to smurto paveldėjome ir su juo turime tvarkytis. Kita vertus, nužudymų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų, mūsų šalyje nuosekliai mažėja. Jeigu ir toliau išliks tokia tendencija, vis labiau artėsime prie išsivysčiusių Europos šalių“, – teigia A. Kiškis.

Pasak specialisto, Lietuva eina tinkamu keliu. Tiek Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo priėmimas ir taikymas, tiek visuomenės švietimas, raginimas nesitaikstyti su smurtu, kreiptis pagalbos duoda teigiamų rezultatų. Be to, nepakantumas smurtui ir jo netoleravimas ugdomi ilgą laiką, tad negalime tikėtis, kad pokyčiai įvyks staiga.

Prioritetas – ištirti sunkius nusikaltimus

Žmogžudystės – vieni matočiausių nusikaltimų. Yra nemažai nusikalstamų veikų, kurių teisėsaugos institucijos neužregistruoja. O štai tokie atvejai, kai žmogus – nužudytas, bet apie nužudymą niekas nepraneša, – labai reti.

„Nužudymai yra ir vienos geriausiai ištiriamų nusikalstamų veikų mūsų šalyje. Pavyzdžiui, vagysčių ištiriame apie 25 proc. per metus. Jeigu žvelgtume į visų užregistruotų nusikalstamų veikų statistiką, matytume, kad vidutinis ištiriamumas siekia apie 50 proc. Nužudymų ištiriama net apie 90 proc. Taigi tikėtis, kad žmogžudystė nebus išaiškinta, byla nebus perduota teismui, gana naivu“, – pabrėžia A. Kiškis.

Pašnekovas kviečia prisiminti didelį rezonansą visuomenėje sukėlusius nusikaltimus, pavyzdžiui, merginos vairuojamo automobilio užgrobimą ir jos pačios nužudymą ar statybvietėje dirbusio sargo nužudymą dėl kelių dešimčių litrų degalų. „Policijos pajėgos – puikios, tokie nusikaltimai ištiriami labai kokybiškai. Ir tai yra aiški žinia nusikaltėjams: jeigu nužudys, nusikaltimas bus

ištirtas, o kaltininkai sulauks bausmės“, – dėsto A. Kiškis.

Mirties bausmė – ne panacėja

Įvykdžius rezonansinę žmogžudystę, visuomenė ima kalbėti apie bausmių griežtinimą, apgailestaujama, kad nebėra mirties bausmės. „Mūsų visuomenei kriminologinio išprusimo labai trūksta, todėl tokių kalbų iš tiesų pasigirsta. Turime suprasti, jog mirties bausmė nieko nekeičia. Taip, konkretaus nusikaltėlio neiliks – jis daugiau nenusikals. Tačiau nusikals kiti. Tai, kad šalyje yra įteisinta mirties bausmė, nemažina nusikalstamumo. Pavyzdžiui, kai Lietuvoje buvo panaikinta mirties bausmė, iš esmės nepasikeitė niekas: nusikaltimų nei padaugėjo, nei sumažėjo. Dauguma smurtinio pobūdžio veikų padaroma spontaniškai, paskatinus emocijoms, ir tik nedidelė dalis jų suplanuojama iš anksto. Kai elgiamasi spontaniškai, iš didelio pykčio, negalvojama, koks Baudžiamojo kodekso straipsnis gresia, kokia bausmė laukia. Taigi ir žinojimas, jog gali grėsti mirties bausmė, savaime nieko nekeičia“, – teigia kriminologas.

Pašnekovas pateikia pavyzdį, kodėl mirties bausmė nėra veiksminga. „Viduramžiais nusikaltusius kišenvagius viešai kardavo miestų aikštėse. Kol minia žiūrėdavo egzekuciją, kiti kišenvagiai tuštindavo susirinkusiųjų kišenes. Jie tikrai nemanydavo, kad gali būti lygiai taip pat pakarti“, – sako A. Kiškis.

Specialisto teigimu, reikėtų didesnę dėmesį skirti ne bausmių griežtinimui, o perauklėjimui, resocializacijai. „Nuo 1 iki 6 proc. nusikaltėlių įvairiose šalyse padaro apie pusę visų nusikaltimų. Jeigu sugebėtume pakeisti jų elgesį, žymiai sumažintume nusikalstamumą. Kol kas matome, jog įkalinimo įstaigose resocializacija nevyksta arba pradedama likus mėnesiui iki asmens paleidimo į laisvę. Kad linkę nusikalsti asmenys keistų savo elgesį, negrįžtų prie nusikaltimų, reikia įdėti daug pastangų, yra būtini aukštos kvalifikacijos specialistai ir visos visuomenės noras keisti tokią praktiką, kai įkalinimo įstaigos izoliuoja asmenis tam tikram laikui, o paskui jie vėl grįžta į laisvę ir vėl nusikalsta“, – pabrėžia A. Kiškis.